

دکتر فرخ لقا رئیس دانا
متخصص تعلیم و تربیت

معلم فراتر از مجری برنامه‌ی درسی

کلید واژه‌ها:

برنامه‌ریزی آموزشی،
برنامه‌ریزی درسی، اصلاح و
تغییر برنامه‌ها

فردی و اجتماعی، هدف‌ها و مقاصد غایی و نهایی، اطلاعات و دانش و ملزومات مادی و انسانی، درونداد این فرایند، و مجموعه‌ی فعالیت‌ها و کوشش‌ها در قالب برنامه‌ها، طرح‌ها، راهبردها و تجربه‌های متنوع، محتوای فرایندکار را شکل می‌بخشد و بالاخره، توانایی‌ها، قابلیت‌ها و صلاحیت‌هایی که طی این فرایند حاصل می‌آیند، برونداد آن برنامه هستند.

برنامه‌ریزی درسی عبارت است از طرح نقشه برای تهیه و تدوین محتوای آموزش به منظور فراهم کردن زمینه، امکانات و شرایط لازم برای برآورده شدن انتظارات آموزشی و تحقق هدف‌های برنامه‌ی آموزشی. به عبارت دیگر، برنامه‌ریزی درسی کیفیت بخشی بروندادهای برنامه‌ی

اگرچه بخش اجرایی برنامه‌های درسی که توسط معلم در مدرسه و کلاس درس شکل می‌گیرد و توسط مدیر مدرسه به عنوان رهبر آموزشی هدایت و رهبری می‌شود، در تحقق هدف‌های برنامه‌ی درسی بسیار مهم است، اما کار مدیر و معلم منحصر به اجرای برنامه‌های درسی نیست. هرگونه تغییر، اصلاح و تحول در برنامه‌های درسی، بدون در نظر گرفتن نقش کلیدی مدیر و معلم، عقیم خواهد ماند. لذا مدیران و معلمان باید ضمن آشنایی با مؤلفه‌ها و اجزای برنامه‌های درسی، و نیز آشنایی با رموز اجرای این برنامه‌ها، از شیوه‌های نقد و بررسی آن‌ها نیز آگاهی پیدا کنند و با توجه به نیاز دانش‌آموزان خود و شرایط و موقعیت محلی اجرای برنامه‌ها، به تغییر، اصلاح و بازسازی برنامه‌ها نیز بپردازند.

برای آن که معلمان بتوانند نقش خود را فقط به اجرای برنامه‌ی درسی محدود نکنند، لازم است با رموز متفاوت برقراری ارتباط، انضباط، پژوهش و راهبردهای متفاوت توانمند کردن دانش‌آموزان در یادگیری آشنا شوند. در این مقاله ما به نقش وسیع معلم در تحقق هدف‌های آموزشی و زمینه‌های ایفای آن نقش اشاره می‌کنیم و خاطرنشان می‌شویم، وظیفه‌ی معلم فقط منحصر به اجرای درست برنامه‌های درسی نیست. معلم در تغییر، اصلاح و بازسازی برنامه‌ی درسی نیز نقشی اساسی دارد و باید با رموز ایفای این نقش‌ها آشنا شود.

اقدام فرایندی است مستمر که مجموعه‌ی خواسته‌ها و انتظارات و مسائل آموزش و پرورش کشور را براساس تدابیری راهبردی و عملی، به صورت یک کل متشکل و هماهنگ، هدایت و رهبری می‌کند. نیازهای

معلم، برنامه‌ریزی آموزشی،
برنامه‌ریزی درسی و تغییر و
اصلاح برنامه‌ها

«برنامه‌ریزی آموزشی» به تعبیر یونسکو، «اقدامی علمی و منطقی برای حل مسائل آموزشی» است. این

نقش معلم هم‌چون کارشناس برنامه‌ریز در تمام مراحل تهیه و تولید، اجرا و ارزشیابی، چه در نظام‌های متمرکز و چه در نظام‌های نیمه متمرکز و یا غیرمتمرکز، بسیار مهم و کلیدی است

آموزشی را تأمین می کند.

از جانب دیگر، مدیریت کلاس درس، هنر به اجرا درآوردن برنامه های درسی و آموزشی در کلاس درس به بهترین وجه ممکن، یعنی متناسب با شرایط و امکانات و متضمن کیفیت والای برون داده های نظام برنامه ریزی هاست. مدیریت یا رهبری آموزشی مدرسه نیز دارا بودن همین هنر در سطحی بالاتر و کلی تر است.

نقش معلم هم چون کارشناس برنامه ریز در تمام مراحل تهیه و تولید، اجرا و ارزشیابی، چه در نظام های متمرکز و چه در نظام های نیمه متمرکز و یا غیرمتمرکز، بسیار مهم و کلیدی است. برنامه ریزان آموزشی و درسی بدون اطلاع از شرایط و نیازهای واقعی مدرسه ها و کلاس های درس، قادر به برنامه ریزی اصولی و ثمربخش نخواهند بود. هم چنین معلمان و مدیران مدرسه ها، بدون آگاهی از کم و کیف فرایند برنامه ریزی های آموزشی و درسی، و هدف ها و انتظارات برنامه ها، قادر نخواهند بود نقش اجرایی خود را به طور دقیق و براساس برنامه ها اجرا کنند.

اگرچه تعریف برنامه ی درسی آسان است، اما مفهوم آن بسیار پیچیده است. درک درست مفهوم آن از جانب مجریان یعنی معلمان، لازمی تحقق هدف های برنامه است. اما درک درست برنامه برای ایجاد پیشرفت در یادگیری کافی نیست. معلمان نباید فقط مجری برنامه های درسی باشند، بلکه باید به عنوان بازوهای توانمند، به یاری برنامه ریزان آموزشی و درسی بیایند و با تحلیل و نقد برنامه، موجبات

پیشرفت آن را فراهم کنند و پیشنهادهایی برای اصلاح، تغییر یا تحول ارائه دهند. یک ضرورت در برنامه ریزی این است که برنامه های درسی با شرایط و مقتضیات روز و نیازهای واقعی دانش آموزان منطبق باشند تا بتوانند، انگیزه های لازم برای یادگیری را به وجود آورند. معلمان به واسطه ی ارتباط تنگاتنگ و مستمر با دانش آموزان، بیش از هر مسئول دیگر آموزشی صلاحیت تعیین آن نیازها را دارند. لذا معلمان بهترین واسطه ی ایجاد تحول یا تغییرند، به شرط آن که با برنامه های آموزشی و درسی آگاهانه و با دید انتقادی و سازنده برخورد کنند، نقش خود را در بازسازی، اصلاح و تغییر و تحول برنامه به خوبی بشناسند و برای ایفای مؤثر نقش خویش بکوشند.

انتظار این است که معلمان فقط عاملان اجرای برنامه های درسی نباشند بلکه:

- مؤلفه های اساسی برنامه ی درسی را بشناسند و با فرایند کلی برنامه ریزی درسی آشنایی کافی پیدا کنند.
- عوامل مؤثر در ضرورت تغییر برنامه های درسی را بشناسند و در جهت شناسایی آن ها بکوشند.
- نقش خود را فقط به اجرای برنامه های درسی محدود نکنند، بلکه نقش بررسی، نقد، توصیه و پیشنهاد برای تغییر، اصلاح و پیشرفت را نیز برای خود قائل شوند.
- نسبت به مطالعه ی متون آموزشی که دربرگیرنده ی مدل های متفاوت برنامه ی آموزشی و درسی و رویکردهای گوناگون برنامه ریزی است، حساس شوند و با توجه به

شرایط و امکانات کلاس درس خود، از رویکردهای مناسب استفاده کنند.

- ارزشیابی از برنامه های درسی را وسیله ای برای پیشرفت برنامه بشناسند و از آن به خوبی استفاده کنند.
- نسبت به آشنایی با نظرها، مدل ها و رویکردهای نو و کارا در زمینه های برنامه ریزی درسی و مدیریت کلاس درس بیش از پیش علاقه مند شوند و برای به کارگیری راهکارها و شیوه های جدید و ابتکاری در جهت پیشرفت شیوه های یاددهی و توانمند کردن دانش آموزان در یادگیری، نگرش و گرایش مثبت پیدا کنند.
- پایه و اساس هر برنامه ریزی درسی را داده های برنامه ی آموزشی و پایه و اساس هر نوع طراحی آموزشی و فعالیت های کلاسی معلم را نظام حاکم بر برنامه ی درسی بدانند و برای کسب موفقیت بیشتر، نسبت به آشنایی با مبانی، اصول، هدف ها و مؤلفه های برنامه ی درسی و مدیریت کلاس درس حساس تر شوند و در به کارگیری نظریه ها و شیوه های نو در کلاس درس خود مشتاق تر گردند.
- این واقعیت را بپذیرند که برنامه ی درسی طرح و نقشه ای کلی برای اجراست. برنامه تحقق نمی یابد، مگر با اجرای مفید و مؤثر معلم و پذیرش مثبت و علاقه مندی دانش آموز به یادگیری آن. بنابراین، تسلط معلم به اجرا و تسلط دانش آموز به مشارکت فعال در فرایند اجرا، برای تحقق هدف های برنامه را ضروری بدانند.

معلمان نباید فقط مجری برنامه های درسی باشند، باید با تحلیل و نقد پیشرفت آن را فراهم کنند و پیشنهادهایی برای اصلاح، تغییر یا تحول ارائه دهند